

Подальші перспективи дослідження пов'язані із розробкою та впровадженням системи формування соціально-професійної мобільності майбутніх педагогів.

1. Андрущенко В. П. Національна доктрина освіти в XXI столітті / В. П. Андрущенко // Кримські педагогічні читання : матеріали міжнар. наук. конф., (Алушта 12–17 вересн. 2001 р.). – Алушта : [б. в.], 2001. – С. 21–23.

2. Бочарова В. Г. О некоторых методологических подходах к пониманию целостного процесса социализации и развития личности / В. Г. Бочарова // Теория и практика социальной работы : отечественный и зарубежный опыт. – 1993. – № 3. – С. 41–47.

3. Кердяшева О. В. Готовность к профессиональной мобильности как основа профессионального образования в вузе на современном этапе / О. В. Кердяшева // Известия Волгоградского государственного педагогического университета. – Серия «Педагогические науки». – 2010. – № 4 (48). – С. 20–24.

4. Петрушин С. В. Социально-психологический тренинг в многочисленной группе как средство развития коммуникативности в общении : автореф. дис. на получение науч. степени канд. психол. наук : спец. 19.00.01 „Общая психология, психология личности, история психологии” / С. В. Петрушин. – Казань, 1995. – 21 с.

5. Романова Е. С. Психология профессионального становления личности : автореф. дис. на получение науч. степени докт. психол. наук : спец. 19.00.01 „Общая психология, психология личности, история психологии” / Е. С. Романова. – Москва, 1992. – 31 с.

The basic criteria and indexes of such future teachers' quality as social and occupational mobility are grounded and defined in this article. The components are analysed in the structure of this phenomenon.

Key words: social and occupational mobility, higher pedagogical education, the specialists' training.

УДК 37.091.12678

ББК Ч 489.518.3

Тетяна Дорошечко

ПРОБЛЕМА ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ДО САМОРЕАЛІЗАЦІЇ У МУЗИЧНО-ОСВІТНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Стаття присвячена висвітленню багатоаспектності та значущості проблеми самореалізації особистості, аналізу наукових підходів до проблеми підготовки майбутнього вчителя початкових класів до самореалізації у музично-освітній діяльності.

Ключові слова: учитель початкових класів, музично-освітня діяльність, самореалізація особистості.

Розвиток суспільства на сучасному етапі характеризується переглядом змісту основних положень педагогіки вищої школи щодо пріоритетів навчання та виховання молоді. Реформування системи педагогічної освіти в Україні у відповідності з Національною доктриною розвитку освіти та Законом України „Про вищу освіту” передбачає об'єктивні орієнтири на підтримку людини, створення для неї умов осягнення механізму саморозвитку та творчої самореалізації у різних сферах життєдіяльності.

Категорія самореалізації – фундаментальна, одна з важливих у якісній характеристиці особистості. „Самореалізація – реалізація свого творчого, людського потенціалу” [1, с. 1101]. Потреба самореалізації – базова потреба особистості. Вона може задовольнятися практично у будь-якій сфері життя людини. Такий процес реалізації сутнісних можливостей особистості є процесом багатоплановим, різнопрофільним, з різними ступенями розгортання. Він неможливий без самопізнання та самооцінки. Самореалізація особистості передбачає її свободу, наявність вибору та відповідальності. Вона виявляється як розгортання індивідуальності конкретної особистості.

Самореалізація особистості – важлива проблема суспільства, оскільки особистість відіграє значну роль в його ефективному функціонуванні. Рівень розвитку суспільства багато в чому залежить від того, якою мірою суспільство впливає на процес розвитку кожного його члена, якою мірою „задіє” всі сутнісні сили особистості – здібності, знання, потреби, інтереси, уміння, навички, вольовий потенціал у механізмі свого розгортання.

Самореалізація особистості – одночасно важлива проблема і самого індивіда. Кожна людина прагне до самореалізації з тим, щоб знайти, притаманне лише своїй власній природі, місце в житті. Поступово людина приходить до розуміння, що формування власних людських якостей – це не тільки значуща для неї мета, а й відповідальний спосіб життя. Від того, які якості суспільство і сама людина сформує в структурі особистості, значною мірою залежить її самореалізація, самоствердження і соціальне положення.

Грунтовний аналіз сутності самореалізації дається у дослідженні В.І.Муляра. Він вважає, що самореалізація – це не діяльність, а лише процес розгортання сутності особистості в ході діяльності. Причому, як зазначає вчений, вона здійснюється не у всякій діяльності, а лише в тій, в основі якої лежать процеси самодетермінації особистості: Самореалізація можлива тільки за умови творчої

діяльності. Тому творчість, на думку вченого, це спосіб самореалізації особистості. Виходячи з вищезазначеного стає зрозуміло, що для того, аби вчитель зміг самореалізуватися в професійній діяльності, остання має бути творчою. Творчість як спосіб самореалізації особистості є за своєю сутністю діалогом, процесом удосконалення, що перетворюється на процес самовдосконалення особистості [3, с. 119].

Гуманістичні принципи навчання і виховання стали одним із найважливіших ціннісних пріоритетів сучасної вітчизняної науки і освіти. Вони дають підставу розглядати майбутнього фахівця як неповторну, цілісну, творчу особистість, яка здатна робити свідомий та відповідальний вибір у різноманітних життєвих ситуаціях. Гуманізація є головною умовою реалізації творчого потенціалу випускника вищого навчального закладу, формування його педагогічного мислення, професійної компетентності, гуманітарної культури. Важливе місце у підготовці майбутнього вчителя посідає самоствердження його як цілісної, освіченої, духовно багатой, інтелектуально зрілої, ініціативної і відповідальної особистості, здатної розкрити власну індивідуальність в процесі подальшої багатогранної професійної діяльності. Учитель є носієм духовного, інтелектуального, культурного потенціалів, детермінує розвиток людини й суспільства. Професіонал у галузі освіти має глибоко усвідомлювати місце та роль позитивної взаємодії тих, хто є учасниками освітнього процесу як засобу самореалізації, самовдосконалення, саморозвитку, самоствердження. Діяльність сучасного вчителя початкових класів пов'язана з фаховою поліфункціональністю, багатопредметністю. Він здійснює навчальну, виховну, розвивальну, дослідницьку, соціально-психологічну та інші функції.

Аналіз стану підготовки вчителя початкових класів показує, що зміна освітньої парадигми посилила увагу дослідників до питань філософії освіти (В.П.Андрущенко, І.А.Зязюн, В.Г.Кремень, В.І.Луговий та ін.) і багатоаспектності вивчення змісту, методів та засобів професійної підготовки (А.М.Алексюк, В.І.Бондар, А.Й.Капська, О.М.Пехота, М.І.Шкіль, О.Г.Ярошенко та ін.), системи психолого-педагогічної та методичної підготовки (К.Б.Авраменко, О.І.Кульчицька, О.І.Пономарьова, С.О.Сисоева та ін.), теоретико-методичних основ підготовки (В.Г.Бутенко, С.У.Гончаренко, Л.М.Масол, О.Я.Ростовський, О.Я.Савченко, В.П.Тименко, О.Л.Шевнюк, Б.П.Юсов та ін.), формування творчої активності студентів, професійних якостей майбутніх фахівців, готовності до різних видів діяльності (О.В.Бабченко, Л.В.Гусейнова, Г.Ю.Ніколаї, Г.П.Шевченко, В.Д.Шульгіна та ін.).

Незамінним засобом культуротворчої роботи вчителя початкової школи є музика. Творчий потенціал музичної діяльності зобов'язує педагога до пошуку нетривіальних форм музично-виховної роботи з учнями. Проте готовність вчителя початкових класів до творчо-інтерпретаційного використання музики в навчально-виховному процесі поки залишається невисокою. Переважає гносеологічно-просвітницький підхід до використання музичного мистецтва в освітньому процесі сучасної школи. Його ціннісно-виховний потенціал у більшості залишається нереалізованим, оскільки вчитель часто не готовий до художньої інтерпретації музичних образів та адекватного їх застосування у виховній роботі з дітьми, тобто вчитель початкових класів часто не спроможний самореалізуватись у музично-освітній діяльності.

Аспект теоретичних та методичних засад підготовки майбутніх учителів початкових класів до самореалізації у музично-освітній діяльності системно та комплексно не вивчався, тому необхідність пошуку шляхів становлення особистісної унікальної „траєкторії” самореалізації кожного студента та оригінального стилю його творчої музично-освітньої діяльності зумовлює та визначає актуальність даної проблеми.

Мета статті – виявити багатоаспектність та значущість проблеми самореалізації особистості, проаналізувати наукові підходи до проблеми підготовки майбутнього вчителя початкових класів до самореалізації у музично-освітній діяльності.

Нині науково доведено, що мистецтво є найприроднішим засобом самовиявлення людини. Загальновизнаною є думка про те, що музика виступає важливим засобом самовираження.

Реалізація сучасних завдань музичного виховання підростаючого покоління, самореалізація майбутнього вчителя початкових класів у музично-освітній діяльності залежить від рівня його підготовки педагогічними навчальними закладами, а також від сформованості у нього готовності до самореалізації. У зв'язку з цим проблема підготовки майбутнього вчителя до професійної самореалізації у музично-освітній діяльності набуває особливого значення. Проблеми теоретичних та методичних засад підготовки майбутнього учителя до самореалізації у професійній діяльності, розвитку особистості і сучасні концептуальні філософські положення досліджуються у працях відомих вчених М.Кагана, В.Муляра, М.Недашківської, П.Кравчук, В.Шинкарука, В.Шановського та ін. Вони підкреслюють значення суб'єктивного досвіду, як важливого фактору дослідження проблем творчої особистості, акцентують увагу на унікальності кожної особистості, самостійності її життєвої позиції. Невдалим

пріоритет самоцінності особистості, філософи спираються на творчість, яка перетворює, змінює особистісні якості людини, удосконалюючи їх. У своїх психологічних дослідженнях вчені В.Моляко, Я.Пономарьов, Л.Андиферова, Д.Богоявленська, Д.Леонтьєв, П.М'ясоїд, В.Роменець інтерпретують реалізацію творчих можливостей особистості як діалектично взаємопов'язаний перебіг процесів об'єктного та суб'єктного творення в умовах виконання практичної діяльності. Здатність людини до самоактуалізації як можливості самостійно визначати свої життєві орієнтири є пріоритетним напрямом дослідження гуманістичних психологів А.Маслоу, Г.Олпорт, К.Роджерс та В.Франкл. Представники гуманістичної школи дотримуються думки щодо активного втілення власного „Я” особистості, що виступає основою творчих процесів, зокрема у мистецтві.

Дефінітивна характеристика означеного феномена представлена сучасними українськими науковцями, авторами „концепції життєтворчості” (В.Доній, І.Єрмаков, Г.Несен, Л.Сохань, В.Тихонович, В.Шинкарук). Вчені висвітлюють самореалізацію як полікомпонентний феномен свідомої цілеспрямованої об'єктивації сутнісних сил особистості у контексті її життєтворчості.

У музично-освітній практиці питання розробки організаційно-методичних засобів, що сприяють реалізації творчих можливостей студентів, висвітлені у наукових дослідженнях О.Музальова, О.Олексюк, Г.Падалки, В.Ражикіова, Г.Саїк, Н.Сегеди, О.Теплової, П.Харченко, Г.Хусаїнової, О.Щолокової та ін. Інтеграція педагогічного і виконавського компонентів у цілісній професійно-педагогічній підготовці майбутнього вчителя знайшла своє відображення у дослідженнях О.Абдулліної, Л.Арчажнікової, А.Болгарського, З.Квасниці, О.Рудницької, В.Шульгіної), концептуальних положеннях теорії та педагогіки виконавства (Л.Баренбойм, Г.Коган, А.Корто, Є.Ліберман, Г.Нейгауз, Г.Ципін). Вчені впевнено доводять думку про необхідність розробки нових педагогічних технологій, які на всіх етапах навчально-виховного процесу будуть сприяти не тільки накопиченню знань, умінь, а матимуть на меті постійне збагачення досвідом творчості. Проте, досвід роботи зі студентами за спеціальністю „Початкова освіта” переконує, що підготовка їх до здійснення музично-освітньої діяльності в початковій школі здебільшого не відповідає вимогам часу і потребує удосконалення відповідно до нової освітньої парадигми. Аналізуючи Галузевий стандарт вищої освіти, зокрема освітньо-професійну програму підготовки бакалавра за спеціальністю 6.010100 – Початкове навчання (розробники: В.Бондар, І.Шапошникова, А.Каніщенко та ін.), звертаємо особливу увагу на унормовані вимоги до змісту, обсягу та рівня освітньої та професійної підготовки вчителя початкової школи. Знаменно, що в системі змістових модулів, які визначають необхідні фахові уміння вчителя початкових класів (професійна та практична підготовка), пильна увага приділена музичному вихованню як засобу всебічного гармонійного розвитку школярів. Тут унормовано необхідність формування у вчителя початкових класів специфічних навичок, а саме: спираючись на опанування основних елементів музичної мови як засобу вираження й осмислення художньо-образної інформації, практичне засвоєння основних музичних понять у процесі сприймання та виконання музичних творів, вчитель повинен вміти навчити учнів усвідомлено сприймати фольклор як невід'ємну складову частину національної музичної культури, знати творчість найвідоміших вітчизняних і зарубіжних композиторів, викликати інтерес до різноманітних форм виконавської діяльності (хоровий, ансамблевий і сольний спів, рухи під музику, пластичне інтонування, гра на елементарних музичних інструментах [2, с.95]. Водночас ОПП наголошує на необхідності зв'язку художньо-педагогічних і загальнопедагогічних умінь учителя початкової школи, передбачаючи його уміння організувати виховні справи та колективні творчі справи з метою максимального впливу на розум, емоції, духовність і естетизм дітей [2, с.98]. Такий вплив, з нашого погляду, без опори на мистецькі засоби є нездійсненим.

З огляду на вищесказане, підкреслимо величезну роль художньо-естетичної підготовки вчителя початкових класів, яку не варто звужувати до формування вузькоспеціальних навичок (співати, диригувати, грати на музичному інструменті) тощо. Педагог у початковій школі повинен бути своєрідним „транслятором” художньої культури (як національної, так і світової). Тому родовою функцією вчителя є просвітництво, поза яким неможливо сформувати у дітей цілісні уявлення про світ музичних образів і суттєво вплинути на художні смаки школярів. Аналіз навчального плану спеціальності „Початкова освіта” засвідчив дуже малу кількість дисциплін мистецького спрямування, а також незначну кількість годин, відведених на їх вивчення. До того ж, відсутність взаємозв'язків між предметами мистецького циклу в системі підготовки майбутнього фахівця, не дає цілісного уявлення про соціокультурні смисли художньо-педагогічної діяльності. Предметна роз'єднаність стає однією з причин „мозаїчності” фахової підготовки майбутніх учителів у той час, коли вочевидь переважають інтегративні тенденції в освіті.

Стимулом розвитку і вдосконалення підготовки майбутніх учителів початкових класів до самореалізації у музично-освітній діяльності є, на нашу думку, необхідність подолання суперечностей між:

- наявними в суспільстві високохудожніми цінностями музичної культури та рівнем музичних інтересів майбутніх учителів початкових класів;
- потребою студентів у художньо-творчій самореалізації і обмеженими можливостями щодо цього в навчальному процесі ВНЗ;
- необхідністю збільшення за обсягом та складністю змісту музично-педагогічних знань та наявною пропозицією з боку усталеної професійної підготовки фрагментарного, утилітарного знання;
- функціональною спрямованістю викладання фахових дисциплін та інтегративним характером художньо-педагогічної діяльності вчителя початкових класів;
- інтегративними тенденціями в освіті та предметною роз'єднаністю у фаховій підготовці майбутнього вчителя початкових класів.

З метою подолання визначених суперечностей, сучасна система фахової підготовки майбутнього вчителя початкових класів повинна системно формувати у нього різнобічні уміння – художньо-аксіологічні, загальнопедагогічні й виконавські.

Художньо-аксіологічні уміння вчителя початкових класів покликані забезпечити грамотний художньо-педагогічний аналіз музичних творів, адекватне „розкодування” художнього образу й оптимальне формулювання виховної програми його використання в освітньому процесі. Педагог має попередньо глибоко осягнути ціннісно-філософську суть музичного образу для того, щоб якнайточніше визначити його виховний потенціал.

Загальнопедагогічні уміння вчителя початкових класів забезпечують необхідну виразність подачі художнього матеріалу і трансляції власного ставлення до музичного образу. Саме ці уміння дозволяють педагогу ретельно створити ситуацію художньо-естетичного спілкування, найважливішою ознакою якої є емоційне зараження, передати дітям „живе відчуття” художнього матеріалу.

Виконавські уміння є незамінною ланкою в системі готовності вчителя початкової школи до самореалізації у музично-освітній та музично-виховній діяльності. Виконавські уміння вчителя безпосередньо забезпечуються художньо-аксіологічними і загальнопедагогічними уміннями.

Таким чином, гнучке художнє мислення, яскраве слово, влучний жест, уміння організувати слухачку аудиторію, виконавська майстерність – усе разом допоможе вчителю здійснювати музично-освітню діяльність, адекватно впливати на емоційно-вольову сферу вихованців, реалізуючи свій професійний потенціал.

Ми поділяємо точку зору О.П.Хижної [4], що в процесі підготовки майбутнього вчителя початкових класів до самореалізації у музично-освітній діяльності необхідним є створення позитивної мотивації і особистої установки студентів для забезпечення основ музичної освіти учнів початкових класів; гнучкість, варіативність, адаптивність і відкритість змісту та форм навчання відносно до індивідуальних особливостей студентів і умов підготовки шляхом вільного вибору студентами спецкурсів і спецсеминарів з музичної (мистецької) тематики; збагачення теоретичних курсів циклу психолого-педагогічних та мистецьких дисциплін практично значущими професійними знаннями; різноплановість і пріоритет інтенсивних, насамперед, дослідницьких методів навчання.

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови /Уклад. і голов. ред. В.Т.Бусел. – К.: Ірпінь: ВТФ „Перун”, 2004. – 1440 с.

2. Галузевий стандарт вищої освіти: освітньо-професійна програма підготовки бакалавра за спец. 6.010100 Початкове навчання /розроб. В.І.Бондар, І.М.Шапошнікова, А.П.Каніщенко та ін.; за заг. ред. В.І.Бондаря. – К., 2006. – 140 с.

3. Муляр В.І. Самореалізація особистості як соціальна проблема (філософсько-культурологічний аналіз) / В.І.Муляр. – Житомир: ЖІТІ, 1997. – 214 с.

4. Хижна О.П. Теоретико-методологічні та методичні засади підготовки майбутніх учителів до забезпечення основ мистецької освіти учнів початкової школи: автореф. дис... д-ра пед. наук: 13.05.04 /Національний педагогічний ун-т ім. М.П.Драгоманова. / О.П.Хижна. – К., 2008. – 41 с.

The article reveals multiple aspects and the significance of personality's self-realization, analyses scientific approaches to the problem of future primary teacher's readiness for self-realization in musical and educational activity.

Key words: a primary teacher, musical and educational activity, personality's self-realization.